

Зіновій Коваль

доцент кафедри права і законотворчого процесу
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЯК СВІДОМОЇ ВЛАСТИВОСТІ ЛЮДИНИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Публікація присвячена аналізу управлінського аспекту процесу формування інформаційно-психологічної стійкості як свідомої властивості людини інформаційного суспільства. Запропоновано авторське бачення самого процесу формування свідомості та інформаційно-психологічної стійкості як свідомої властивості людини інформаційного суспільства та окреслено суть аспекту управління ними.

Ключові слова: свідомість, масова свідомість, менталітет, психологічна стійкість, інформаційне суспільство, інформаційна політика, інформаційно-психологічна стійкість, управління інформаційно-психологічною стійкістю.

Zinoviy Koval

Associate Professor of law and legislative process department of Odessa regional institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, PhD in Public administration

FORMATION OF INFORMATIONAL AND PSYCHOLOGICAL STABILITY AS A CONSCIOUS PERSON'S ABILITY IN INFORMATION SOCIETY: MANAGEMENT VIEW

The publication is devoted to analysis of the administrative aspects of the process of formation of information-psychological resistance as the perceived ability of the person of the information society. Proposed by the author's vision of the process of the formation of consciousness and information-psychological resistance as the perceived human ability to the information society and are outlined aspects of management.

Formulation of the problem in general:

The Information Society should have a high degree of security information and psychological stability. Publication devoted to the administrative aspect of the process of formation of information-psychological resistance properties as conscious human information society.

Analysis of recent research and publications:

The scope of sustainability awareness and mass consciousness and problem management researched the writings of Tarde, G. Le Bon, S. and B. Siegel Makdauholla, P. Laynbardzhera, John. Aruilla, S. Kara-Murza, I. Kirilova, Boris Grushin, G. Dilihenskoho. D. Volkogonov. Among domestic researchers: G. Pocheptov, D.Olshanskyy, A. Drozdovskii. The issue is information-psychological stability investigated only in fragments, mostly due to the phenomenon of psychological stability warrior on the battlefield.

Bold unsolved aspects of the problem:

Problems of Information Society require entry into the relevant information and psychological stability. Therefore, the author proposed his vision of the process of formation of information-psychological resistance properties as conscious human information society and outlined the essence of his managerial aspect.

The purpose of the article:

The purpose of this publication – the author's presentation analyzing the process of formation of information-psychological resistance properties as conscious human information society and outline management approach to it.

Keywords: consciousness, mass consciousness, mentality, psychological resistance, the information society, information policy, information and psychological resistance, management information and psychological resistance.

Зіновій Коваль

доцент кафедри права і законотворчого процесу
ОРИГУ НАГУ при Президенті України, кандидат наук з державного управління

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СТОЙКОСТИ КАК ОСОЗНАННОЙ СПОСОБНОСТИ ЧЕЛОВЕКА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: ПРАВЛЕНЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД

Публикация посвящена анализу управленческого аспекта процесса формирования информационно-психологической стойкости как осознанной способности человека информационного общества. Предложено авторское видение самого процесса формирования сознания и информационно-психологической стойкости как осознанной способности человека информационного общества и очерчено суть аспекта управления ими.

Ключевые слова: сознание, массовое сознание, менталитет, психологическая стойкость, информационное общество, информационная политика, информационно-психологическая стойкость, управление информационно-психологической стойкостью.

© Коваль З. В., 2016.

Інформаційне суспільство повинно мати свою високу безпекову ступінь інформаційно-психологічної стійкості. Публікація присвячена аналізу управлінського аспекту процесу формування інформаційно-психологічної стійкості як свідомої властивості людини інформаційного суспільства.

Сфера стійкості свідомості та масової свідомості й проблеми управління ними досліджувались у працях Г. Тарда, Г. Лебона, Ш. Сігеле й У. Макдауголла, П. Лайнбарджера, Дж. Аруілла, С. Кара-Мурзи, І. Кірілова, Б. Грушина, Г. Ділігенського, Д. Волкогонова. Серед вітчизняних дослідників згадаємо: Г. Почепцова, Д. Ольшанського, О. Дроздовську. Проблематика ж інформаційно-психологічної стійкості досліджена тільки фрагментарно, здебільшого через феномен психологічної стійкості воїна на полі бою.

Проблеми формування інформаційного суспільства вимагають набуття ним відповідної інформаційно-психологічної стійкості. Тому автором запропоновано своє бачення самого процесу формування інформаційно-психологічної стійкості як свідомої властивості людини інформаційного суспільства та окреслено суть його управлінського аспекту.

Мета даної публікації – презентація авторського аналізу процесу формування інформаційно-психологічної стійкості як свідомої властивості людини інформаційного суспільства та окреслення управлінського підходу до нього.

Людина стала людиною завдяки Слову. Більше того, у першій главі книги Буття підкреслено сотворіння всього саме через Слово, що його вимовляє Бог. Отже, Слово (Інформація), що виходить від Бога, приводить до буття все, що Бог задумав створити. Це Слово звернене до людини (Бут. 1:28), і тому несе повідомлення про самого Бога. Бог хоче розмовляти зі своїм творінням, з людиною, як з вершиною всього сотвореного. З тієї хвилини, як Слово було звернене до людини, Бог поклав початок розмові, і людина запрошена її підтримати. Отже, "Спочатку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог", – так сказано в Євангелії від Іоанна (Ін. 1:1). Перекладачі Святого Письма на слов'янську мову Святи Рівноапостольні Костянтин-Кирило Філософ та його брат Мефодій поняттям "Слово" перекладали знамените грецьке поняття "Логос". У давньогрецькій мові значення Логосу багатомірне: це власне слово, і закон всесвітнього розвитку, і закон життя кожної окремої людини, і якась Вища Енергія, що управляє світом [7].

Слово завжди звернене до свідомості людини. Сама категорія свідомості багатомірна та все ще достатньо не вивчена. Свідомість (лат. conscientia – свідомість від con – разом, спільно та scientia – знання). У 18 столітті категорія свідомості трактувалась як «співзнання», а у 19 столітті – як належність до певного «Я» [3]. Існує безліч визначень свідомості. Свідомість – це властиве людині сприймання й розуміння оточуючого; розуміння, усвідомлення суспільного життя людиною як представником певного народу, прошарку тощо [13].

Свідомість – це одне із основних понять філософії, соціології та психології, що визначає людську здатність ідеального віддзеркалення дійсності в процесі мислення. В марксистській філософії свідомість

розглядається як усвідомлене буття, як властивість високоорганізованої матерії, як суб'єктивний образ об'єктивного світу. У вузькому розумінні свідомість – це вища форма психологічного відображення, що властива суспільно розвинутій людині і пов'язана з мовою, ідеальна сторона цілеспрямованої трудової діяльності. Вона сформувалась на основі і в процесі суспільної практики і виступає у двох формах: індивідуальної та громадської [11].

На противагу таким об'єктивним явищам як час, простір, матерія і енергія, свідомість суб'єктивна. Як випливає із відомого зауваження Р. Декарта «Я мислю, а отже, я існую», свідомо істота знає, що вона свідомо. Але вона не може знати, що такою є і кожна інша людина, адже, на вигляд осмислені індивіди можуть виявитися зомбі, запрограмованими істотами, що поведуться наче свідомі. І свідомо людина у стані сну стає не свідомою, хоча головний мозок у стані сну працює так само інтенсивно, як і тоді, коли людина не спить. Тож наскільки суб'єктивною не була б свідомість, вона схожа на самостійне явище, а не просто на побічний ефект інших процесів. А це значить, що вона виникла в процесі еволюції і має певну біологічну мету. Головна властивість свідомості – інтегрувати різні види почуттів і досвідів, навіть отриманих через внутрішні органи.

Свідомість тісно пов'язана з інформацією. Інформація – відомості про навколишній світ і процеси, що протікають в ньому і сприймаються людиною або спеціальним пристроєм [10]. Інформація може передаватися людині знаками, звуками, словом, образами. Інформація відображає дійсність і впливає на свідомість. Оперування інформацією полегшує управління дійсністю. Американській учений Дж. Аруілла акцентує увагу на структурному розумінні інформації – як на такому, що лежить у базисі будь-якої інформації та її процесному розумінні. Відповідно, змінюючи базову інформацію, ми можемо отримати іншу структуру. Структурне розуміння задає стратегічну інформацію, а процесне – тактичну [8].

Процесом організації, розповсюдження і зберігання інформації в соціальних системах займається інформаційна політика. Оскільки рух суспільства може бути змінено лише через зміну ідей, а ця зміна реалізується саме інформаційним шляхом, то інформаційна політика повинна реагувати на розповсюдження ідей, враховуючи їх позитивний чи деструктивний вплив на суспільство.

Свідомо сприймаючи й розуміючи навколишній світ, людина віддзеркалює об'єктивну дійсність, отримуючи від цього спектр душевних переживань. Цей складний комплекс свідомого буття утворює психіку людини. Психіка – сукупність душевних переживань як віддзеркалення у свідомості об'єктивної дійсності [9]. Одним із якісних властивостей психіки є її свідомо стійкість, міцність, впертість, витривалість. Етимологію термінів «витривалість» тлумачний словник сучасної української мови визначає як терпіння, стійкість, самовладання. А «стійкий», «стійкість» – як здатність твердо стояти, триматися не падаючи, не коливаючись, витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь [12].

По відношенню до психіки воїна, стійкість – це комплекс морально-психологічних і бойових якостей воїна, що дозволяють йому зберігати присутність духу і здатність продовжувати виконання бойового завдан-

ня в умовах граничної загрози. Вона обумовлюється усвідомленням обов'язку, високими волевовими якостями, майстерністю, колективізмом [2].

Отже, свідомість повинна бути стійкою, адже її нестійкість веде до часткової або абсолютної втрати свідомості, коли людина стає нездатною адекватно сприймати інформацію. Тобто людина повинна мислити більш свідомо, а не залишатись на рівні несвідомого, а значить вразливого й нестійкого.

Свідомість має свій потенціал стійкості, який методами інформаційно-психологічного впливу можна як ослаблювати, так і посилювати. Адекватне пізнання свого внутрішнього «я», як і зовнішнього світу – одне із головних завдань свідомої людини. Інше завдання людини інформаційного століття – нічого не сприймати на віру, особливо того, що не підтверджено практикою минулих поколінь. Людина інформаційного століття повинна посилювати свою свідомість, не піддаватись на неадекватні дії, особливо в натовпі, коли індивідуальна свідомість нівелюється психологічним збоченням самого натовпу і в соціальних мережах, в яких моделюється нова спотворена реальність.

У цьому відношенні менталітет (від лат. mens або mentis – розум і лат. alis – інші) – це стійка сукупність психологічних, інтелектуальних, емоційних та культурних особливостей, що властиві тій чи іншій етнічній групі, нації, народності. Також цей термін використовують для характеристики світосприйняття, способу мислення конкретної людини. Термін «менталітет» виник в історичній науці, але зараз часто використовується у психології та соціології. Риси ментальності яскраво проявляються у поведінці її носіїв та стають особливо помітними, коли людина опиняється в іншому культурному середовищі. Вважається, що першим цей термін використав етнолог Леві-Брюль, коли вивчав дикі племена. В маси цей термін потрапив завдяки французькій історичній школі «Анналів», які під ментальністю розуміли те, що об'єднує короля Франції та рядового солдата.

Отже, свідомість утворюється в процесі засвоєння людиною відповідної інформації, через процеси відтворення дійсності та формування ментальності. Свідомість можна охарактеризувати як комплекс засвоєної людиною інформації, яка допомагає адекватно відтворювати дійсність, формує психологію сприйняття та дії, інтелектуальні, емоційні, культурні особливості (менталітет) та світогляд (див. схему №1).

Тобто психологічну стійкість доречно охарактеризувати як свідому та сталу психологічну властивість індивідуума і соціуму, яка, в основному, досягається інформаційно-емоційним шляхом. Взагалі психологічна стійкість досягається комплексом складових. Спершу – урівноваженість як здатність зіставляти рівень напруження з ресурсами психіки та організму. Її підтримує опірність, як переконливе вміння протистояти обмеженням свободи вибору. Урівноваженість та опірність повинні бути активними. Адже активність – це пізнавальна, діяльна та комунікативна спрямованість свідомості. Психологічної стійкості без віри не буває, адже віра – це свідомо, спокійна та переконлива стійка впевненість у своєму виборі. Впевненість виступає здатністю до самостверджувальної поведінки людини. Також психологічна стійкість передбачає наявність позитивного образу «Я» та «Ми» як індивідуальної та

групової ідентичності особистості. І нарешті, в інформаційний вік не можна обійтись без інформаційної розбірливості (вибірковості) як уміння вирізняти та фільтрувати маніпулятивну інформацію, чітко визначати оману та набувати імунітету проти них [1].

Таким чином, інформаційно-психологічну стійкість доречно охарактеризувати як психологічну стійкість індивідуума, соціуму до маніпулятивної інформації, відповідних психологічних технологій, уміння їх вчасно вирізняти та набувати імунітету до їх негативних проявів. Інформаційно-психологічна стійкість виступає стратегічною потребою інформаційного суспільства (див. схему №2).

Поняття свідомості тісно пов'язано з таким феноменом як масова свідомість. Маси, масову свідомість і проблеми управління ними досліджували у своїх працях Г. Тарда, Г. Лебон, Ш. Сігеле й У. Макдауголла їхні твори вважаються класичними, вони з'явилися на межі XVIII – XIX століть. Але вони майли лише почасти психологічний, а більше загальносоціологічний і навіть науково-публіцистичний, ніж аналітичний характер. Більш-менш визначене вживання поняття «масова свідомість» у якості спеціального наукового терміна почалося лише в 20–30-і роки XX сторіччя, хоча й тоді нечасто згадувалось і мало різноманітні тлумачення. У вітчизняній науці склалася багато в чому аналогічна ситуація. Структурування суспільства за соціально-класовою ознакою привело до абсолютизації класової психології. Вона підмінила собою і масову, і індивідуальну свідомість. Відповідно, і масова психологія, як така, зникла з поля зору дослідників. У другій половині 60-х років XX сторіччя поняття «масова свідомість» пережило друге народження у вітчизняному суспільствознавстві, хоча це був короткотривалий період.

Г. Лебон свого часу відзначав, що ідеї можуть впливати тільки після того, як вони поступово опускаються із свідомих сфер у сферу несвідомого, отже, не важко зрозуміти, з якою повільністю вони повинні мінятися, а також чому керівні ідеї певної цивілізації потребують так багато часу для свого розвитку. Тому треба радіти, що це саме так, адже в протилежному випадку цивілізації не могли б мати ніякої міцності. Найбільш цивілізованими народами Г. Лебон вважав ті, керівні ідеї яких зуміли утриматись на рівній відстані від мінливості та стійкості [6].

У наш час життя мас зазнало значних перемін: прискореними темпами настав суперкомунікативний інформаційний вік. Тепер ідеї, загорнуті у привабливі обгортки, за один рік можуть опанувати великими за об'ємом масами, змінюючи при цьому усталені в століттях, ще вчора стійкі, системи цінностей цілих народів. Інформаційний потік ідей захливає людство, не даючи часу на оговтання. Але ознакою цивілізованості народів напевно таки залишиться визначений Г. Лебон критерій, коли керівні ідеї цивілізацій утримуються на рівній відстані від мінливості та стійкості. Тобто – цивілізований той народ, який не хитається за вітром перемін, а впевнено йде своєю дорогою.

Лише починаючи із другої половини 80-х років, можна відзначити новий приплив дослідницького інтересу до даного феномена. Вітчизняний дослідник Д. Ольшанський зазначає, що масова свідомість – це своєрідний позаструктурний «архіпелаг в соціально-груповій структурі суспільної свідомості», утворення не

стійке, воно ніби «плаває» у складі більш широкого цілого. Це особлива, ніби «надгрупова» свідомість. Вона являє собою ситуативну похідну від суспільної свідомості і трактується як сукупність свідомостей основних груп, які утворюють соціальну структуру суспільства, але з уже зруйнованими межами всередині такої свідомості [5].

Необхідно відзначити, що як у зарубіжній, так і вітчизняній науковій літературі, яка присвячена явищам масовізації психіки та масової психології, все ж досі немає вагомих робіт, в яких би докладно розглядалась психологія масової свідомості. Особливо важливий внесок в розробку методології вивчення масової свідомості, в характеристику її змістовних компонентів і визначення принципів і критеріїв її виділення в особливу категорію відтворення суб'єктивного світу зробили такі вчені, як Б. Грушин та Г. Ділігеньський. Ці автори переконливо аргументують необхідність виділення масової свідомості як особливого виду суспільної свідомості, яка має свої власні характеристики і закономірності функціонування та управління нею [4].

Як зазначається у «Філософському словнику» під редакцією І. Т. Фролова, масова свідомість – це суспільна свідомість мас (класів, соціальних груп) конкретного суспільства, що відображає умови їх повсякденного життя, потреби, інтереси. Отже, масова свідомість – це сукупність ідей, уявлень, в тому числі ілюзорних почуттів, настроїв, що відбивають всі сторони життя суспільства, доступні масам і здатні викликати інтерес. Маса людей як сукупність індивідів виступає носієм масової

свідомості. Масова свідомість – найрізноманітніші за гносеологічною і соціальною природою духовні утворення, не обмежені лише формами психіки, стосовно до сфер психології, ідеології. Це емоції і логіка, образи і реакція буденного і теоретичного знання, раціональні та ірраціональні уявлення.

Свідомість і мислення людини виникають як суспільні продукти і є вторинними до її суспільного буття. На такій основі формуються специфічні матеріальні і духовні потреби людини, що також визначають її суть. Але ж найважливіше в людині – соціальне. Людина і суспільство нерозривні. Людина реалізується як людина, завжди залишаючись суттю всіх соціальних утворень. Масова свідомість проявляється у соціальній спільності як відносно стійкому об'єднанні людей, що сформувалося історично за спільними інтересами.

Масовій свідомості також властиві прояви інформаційно-психологічної стійкості різних ступенів, які в умовах розвиненої демократичної держави, громадянського суспільства стають об'єктами впливу. Завдання держави та суспільства в тому, щоб ці впливи були позитивними, життєстверджуючими, а не маніпулятивними. Загалом державне управління функціонує нині у вимогах прозорості до інформаційного простору, відкритості влади, зміни нашого розуміння щодо посилення справедливого суспільства. Інформаційне суспільство повинно мати свою високу безпекову ступінь інформаційно-психологічної стійкості – інакше воно потрапить в інформаційно-психологічний полон чужих маніпуляцій і втратить стратегічні орієнтири свого розвитку.

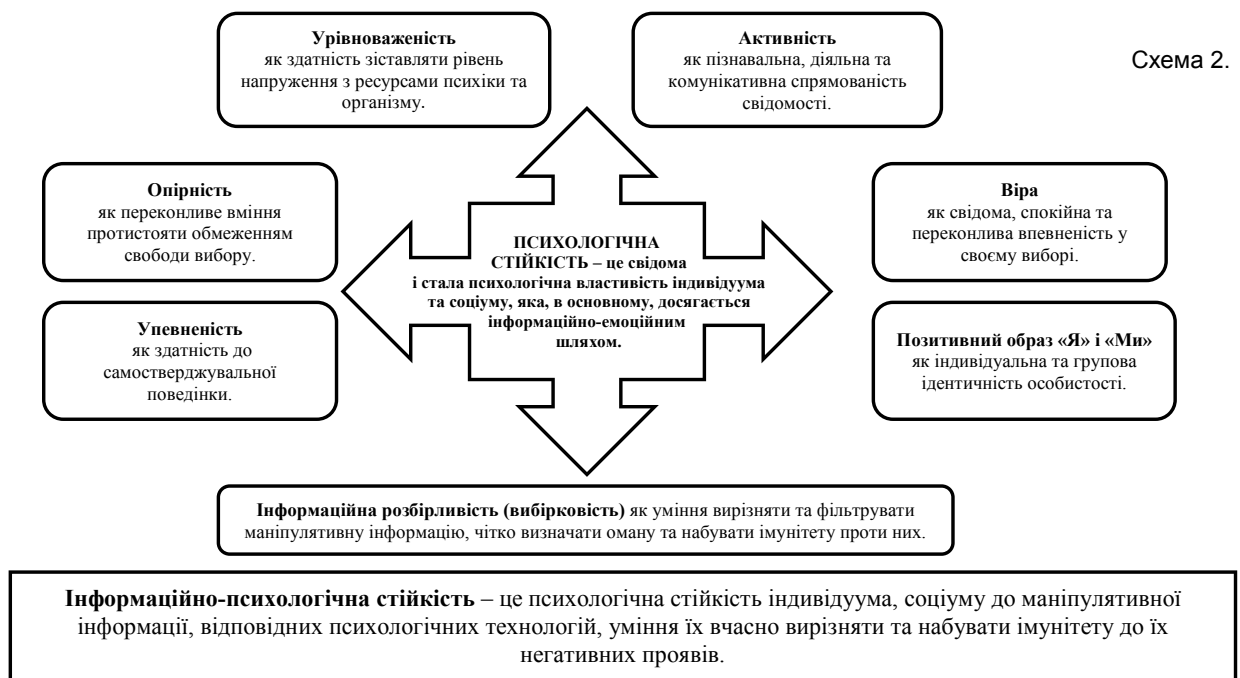
ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СВІДОМСТІ ЛЮДИНИ

СВІДОМІСТЬ – це комплекс засвоєної людиною інформації, яка допомагає відтворювати дійсність, формує психологію сприйняття та дії, інтелектуальні, емоційні, культурні особливості (менталітет) та світогляд.

Схема 1.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНА ПОТРЕБА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

ВИСНОВКИ

Свідомість людини повинна бути стійкою, адже нестійкість веде до часткової або абсолютної втрати свідомості, коли людина стає нездатною адекватно сприймати інформацію. Свідомість утворюється в процесі засвоєння людиною відповідної інформації, через процеси відтворення дійсності та формування ментальності. Свідомість можна визначити як комплекс засвоєної людиною інформації, яка допомагає адекватно відтворювати дійсність, формує психологію сприйняття та дії, інтелектуальні, емоційні, культурні особливості (менталітет) та світогляд. А психологічну стійкість доречно охарактеризувати як свідому та сталу психологічну властивість індивідуума і соціуму, яка, в основному, досягається інформаційно-емоційним шляхом. В інформаційному суспільстві інформація і психологічні особливості як прояви людини і соціуму поєднуються, утворюючи новий інформаційно-психологічний феномен, який потребує державного захисту та відповідного управлінського впливу.

Тому інформаційно-психологічну стійкість доречно охарактеризувати як психологічну стійкість індивідуума, соціуму до маніпулятивної інформації, відповідних психологічних технологій, уміння їх вчасно вирізняти та набувати імунітету до їх негативних проявів. Інформаційно-психологічна стійкість виступає стратегічною потребою інформаційного суспільства.

Поняття свідомості проявляється зокрема у такому феномені як масова свідомість, що являє собою сукупність ідей, уявлень, в тому числі ілюзорних почуттів, настроїв, які віддзеркалюють всі сторони життя суспільства, доступні масам і здатні викликати інтерес. Масовій свідомості також властиві прояви інформаційно-психологічної стійкості різних ступенів, які в умовах розвиненої демократичної держави, громадянського суспільства стають об'єктами впливу. Завдання держави та суспільства в тому, щоб ці впливи були позитивними, життєстверджуючими, а не маніпулятивними.

Література.

1. Варій М. Й. Загальна психологія Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – С. 841 – 845.
2. Военный энциклопедический словарь / Пред. Гл. ред. Комиссии С. Ф. Ахромеев. – М.: Воениздат, 1986. – С.709
3. Головатий М. Ф. Політична психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2006. – С. 212.
4. Грушин Б. А. Массовое сознание: Опыт определения и проблемы исследования – М.: Политиздат, 1987. – С.254.
5. Дроздовська О.М. Понятійно-категорійний апарат масової свідомості як різновиду суспільної свідомості // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. – Вип. 39. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – С. 121-139.
6. Лебон Г. Психология народов и мас / Густав Лебон ; пер. с франц. – Челябинск: Социум, 2010. – С.124.
7. Євген Станішевський Пізнай правду : [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://dyvensvit.org/articles/2343.html>
8. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – С.10.
9. С. И. Ожегов Словарь русского языка: Ок. 57000 слов/ Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю.Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М.:Рус. Яз.,1983. – С.560
10. Там же. – С.224.
11. Советский энциклопедический словарь/Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд.- М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – С.1250.
12. Тлумачний словник сучасної української мови: Близько 50 000 сл. / Уклад. І. М. Забіяка. – К.: Арій, 2007. – С. 65, 430.
13. Там же. – С. 407.